

By og land

Kommuneplanstrategi
og Agenda 21
Tønder Kommune

KOMMUNEPLANSTRATEGI 2009-2021

Kommuneplanstrategi 2009

Hvad er en Kommune- planstrategi?

Kommuneplanstrategien sætter rammerne for udviklingen 12 år ud i fremtiden.

En planstrategi udtrykker **vision, mål og forslag til handlinger**, som vi kan rette blikket mod, når vi arbejder for at skabe en fælles fremtid i kommunen.

Det lange seje træk, hvor, vi giver de valgte temaer konkret indhold, prioriterer indsatser og udarbejder handlingsplaner ligger nu forud i selve arbejdet med Kommuneplanen.

Planstrategien er ikke et plandokument, hvor du finder konkrete anvisninger og retningslinjer, men et **strategisk værktøj**, som skal hjælpe alle i kommunen til at holde fokus på de mål, vi har sat os for udviklingen.

Tønder Kommune
Kongevej 57
6270 Tønder
Tlf. 74 92 92 54
www.toender.dk

Fotos:
Tønder Kommune
Colourbox

Konsulentbistand:
KUBEN MANAGEMENT

Tønder Kommune skal blive et endnu bedre sted at bo, arbejde, leve og opleve. Det er den vision, vi tegner i kommuneplanstrategien.

6 kommuner er blevet til én, og Kommunalbestyrelsen er overbevist om, at hvis vi tager udgangspunkt i alle de mange ressourcer, vi til sammen har at gøre godt med, har vi et godt udgangspunkt for at udvikle vores byer og lokalsamfund.

Vi har i efteråret 2008 været i dialog med borgere, erhvervs- og kulturliv. Sammenfatende kan det siges, at deltagerne i debatten ser Tønder Kommune som et område med mange potentialer bl.a. udtrykt således:

"Tønder skal ikke ses som en udkantskommune, men som en kommune der er porten til Europa. Det er der potentialer i, og det skal vi forstå at udtrykke".

Man er enige om, at kommunen sammen med borgerne har en stor udfordring i at formidle alle de mange goder til dem som allerede bor i kommunen, til dem som man gerne vil have til at bo i kommunen og til erhverv og turister, som man gerne modtager i kommunen.

Vi har meget at byde på: Natur og landskab, Højt til himlen, En særlig ro, Smukke bymiljøer med enestående bygningskultur, Aktive lokalsamfund – Mange frivillige, Stærkt idræt- og foreningsliv og Kultur-events.

Der er en tro på, at større og mindre byer kan lære at spille sammen om en sund og ligeværdig udvikling i kommunen. Der skal i udviklingen være fokus på både centerbyernes og lokalsamfundenes ressourcer og særkende.

Kommunalbestyrelsen takker for de bidrag, som er kommet i debatperioden.

Der er udtrykt tilfredshed med, at planstrategien tager udgangspunkt i kommunens ressourcer og værdier. Der er udtrykt enighed om valg af hovedtemaer og mange af linjerne i oplægget. Endelig er der udtrykt synspunkter, som enten understøtter de politiske mål om, hvad man gerne vil eller som kan bidrage til konstruktive input til det videre arbejde med kommuneplanen.

Bidrag fra debatten og høringssvar er gengivet undervejs i afsnittene "Sagt og skrevet i den offentlige debat".

Her gengives i stikord, hvad der blev sagt og skrevet mest om:

- Markedsføring og tiltrækning af borgere og erhverv,
- Kulturarv – bevaring af kommunens mange skatte,
- Sundhed – bevægelse og sundere madvaner,
- Balance mellem turisme og natur,
- En udvikling af Rømø med respekt for fastboende,
- Udbygning af cykel-, vandre- og ridestier,
- Bevarelse af uddannelsesinstitutioner,
- Udvikling af kollektiv trafik,
- Udbygning af hovedvej 11,
- IT-udvikling,
- Udvikling af lokale værdier i såvel byer som landdistrikter.

Kommunen ønsker fortsat dialog og samarbejde med borgere, erhvervs- og kulturliv om at skabe en sund og ligeværdig udvikling af byer og lokalsamfund. Der bliver brug for mange lokale kræfter for at få vision og mål til at blive til virkelighed. I kommuneplanperioden vil der blive arbejdet med en strategi- og handlingsplan for fortsat dialog og samarbejde.

Vagn Therkel Petersen
Borgmester

FORORD	2
INDHOLD	3
VISION	4
- VORES NYE MULIGHEDER	
HOVEDSTRUKTUR:	
BYER OG LAND	6
6 HOVEDTEMAER I PLANSTRATEGIEN:	
TEMA 1: BOSÆTNING OG BOLIGUDVIKLING	10
TEMA 2: ERHVERV	12
TEMA 3: SUNDHED	14
TEMA 4: INFRASTRUKTUR	16
TEMA 5: KOMPETENCEUDVIKLING	18
TEMA 6: RØMØ	20
ØVRIGE TEMAER:	
TURISME OG ØVRIGE KYSTOMRÅDER	22
NATUR	23
KULTURARV	24
DETAILHANDEL	26
AGENDA 21	28
STATUS	30
ØVRIGE EMNER I KOMMUNEPLANEN	

Temaer

Det er et stort arbejde at revidere kommuneplangrundlaget fra 6 tidligere kommuner. Derfor prioriterer vi de temaer, som kommunen vil gå særligt i dybden med i den kommende kommuneplanperiode. Der er udpeget 6 hovedtemaer, som gives en særlig bearbejdning i den kommende Kommuneplan.

6 temaer får særligt fokus i det kommende kommuneplanarbejde:

1. *Bosætning og boligudvikling*
2. *Erhverv*
3. *Sundhed*
4. *Infrastruktur*
5. *Kompetenceudvikling*
6. *Rømø*

Der er mange andre temaer, der skal behandles i kommuneplanen, som er beskrevet under Øvrige Temaer.

Vision

I 2006, da de 6 tidligere kommuner begyndte samarbejdet, beskrev kommunen en overordnet vision:

- *Tønder Kommune vil være udviklingsdynamo til gavn for alle i kommunen,*
- *Sammen med borgere og virksomheder sætter vi dagsordenen for den lokale, regionale og grænseoverskridende udvikling,*
- *Vi viser vejen for, hvordan et yderområde udvikles.*

Visionen sætter dagsordenen for det fremtidige kommuneplanarbejde.

Der skal arbejdes med mange temaer i kommuneplanen i de kommende år, men særligt har Kommunalbestyrelsen valgt at sætte fokus på 6 hovedtemaer:

1. *Boliger - attraktive bomiljøer,*
2. *Erhverv - tiltrækning af erhverv og fremme af iværksætterinitiativer,*
3. *Sundhed - sunde valg i kommunen,*
4. *Infrastruktur - øst, vest, syd og nord,*
5. *Kompetencer - udvikling af erhvervs- og uddannelseskompetencer,*
6. *Rømø - en særlig indsats.*

Temaerne i planstrategien beskriver de mange kvaliteter, som vi allerede ser i vores nye kommune, og som vi ønsker at styrke og udvikle.

A photograph of two children lying on their backs on a lush green lawn. The child on the left is a young girl with blonde hair, wearing a light pink t-shirt, smiling with her eyes closed. The child on the right is a young girl with dark hair, wearing a light green sleeveless top, also smiling with her eyes closed. The background is a dense field of green grass.

***Tønder Kommune
skal blive et endnu
bedre sted at bo,
arbejde, leve
og opleve***

Vores nye muligheder

For planarbejdet betyder visionen, at:

Kommunen vil samarbejde med borgere, erhvervs- og kulturliv om at skabe en sund og ligeværdig udvikling af byer og landdistrikter.

Kommunen skal opleves som en helhed.

Større og mindre byer i landdistrikterne skal samarbejde om at få hele kommunen med i udviklingen. Det betyder, at kommunen vil støtte udviklingen, hvor der er vækstpotentiale.

Vi skal finde potentialerne.

Vi skal arbejde med de særlige kvaliteter og særpræg, som vi finder lokalt. Det vigtige er også at finde ud af, hvordan by- og lokalsamfund kan supplere hinanden.

Vi skal vælge vores fyrtårne.

Vi skal udpege de fyrtårne, som skal gøre Tønder Kommune kendt for noget særligt – og blive attraktiv for bosætning, erhvervsudvikling, kulturliv og turisme. Eksisterende virksomheder skal understøttes.

Vi skal tænke nye måder.

Vi skal tænke nye måder, når vi planlægger bosætning, adgang til arbejdspladser, skoler, institutioner, service – alt det som understøtter dagliglivet. Vi skal tænke nye måder at markedsføre kommunen som et godt sted at bo, arbejde, leve og opleve.

Vi skal udvikle det sunde hjørne i Danmark.

Natur og Sundhed kan blive vores særlige styrker. Vi skal finde ud af, hvor vi har særlig viden og kompetencer, som vi kan udnytte til at blive en del af et moderne samfund og ikke en udkant. Vi har mulighed for at udvikle naturoplevelser, sund fødevarerproduktion, miljørigtig teknologi m.v.

Vi skal orientere os nationalt og internationalt.

Udsyn betyder samarbejde over kommune- og landegrænse. Derfor er det også vigtigt at udvikle infrastrukturen. Det gælder udvikling af vores transportmuligheder, men også udvikling af den elektroniske kommunikation. Hvis det skal være attraktivt at samarbejde på tværs af kommune- og landegrænse med de afstande, vi har i kommunen, skal vi også være parate til at udvikle os til nye måder at kommunikere på arbejdsmarkedet.

Hovedstruktur

De kvaliteter, som byer og lokalsamfund tilsammen kan byde på, tegner kommunens fremtid.

Kommunen skal opleves som en helhed. Udviklingen handler om det, der sker i byerne, men i vores kommune især også om det, der sker omkring byerne. Der har vi både en smuk og storslået natur, som tiltrækker mennesker, men også et effektivt landbrugserhverv, som skal se fremtidsmuligheder i vores kommune.

Tønder by skal stadig udvikle sig som et stærkt egnscenter. Men det er vigtigt at have fokus på en ligeværdig udvikling af kommunens øvrige byer og lokalsamfund. De tidligere kommunebyer udpeges som centerbyer, der kan udvikle sig med hver deres identitet og funktioner.

Udvikling af kommunens særlige kvaliteter i byer og landområder vil betyde, at kommunen bliver tiltrækkende p.g.a. det særegne, den kan tilbyde. Udvikling af boliger, service, erhverv, natur, sundhed, kulturarv m.v. skal tænkes sammen.

Vi skal se på byerne og lokalsamfundenes forskellige roller og se på hvilke forskellige indsatser, der styrker de enkelte bysamfund. Vi skal finde måder at udnytte de fælles goder, vi har fået med kommunesammenlægningen. F.eks. vores fintmaskede net af dagplejehjem, daginstitutioner og skoler. I flere landsbyer er der børnecentre, hvor skole, SFO og børnehave udgør en enhed.

Vigtigt er det også at finde ud af, hvordan vi forbedrer kontakten og transportmulighederne mellem byerne og lokalområderne til glæde og gavn for både borgere, erhverv og turister.

Byerne og omgivelserne

TØNDER – en moderne købstad og en kulturhistorisk perle

Tønder er egnscenter for vestegnen. Tønder kan tilbyde et aktivt handels- og kulturliv og et dynamisk erhvervsliv. Der er livlig aktivitet i Tønder året rundt. Der er altid mange besøgende i Tønder.

I 1100-tallet anlagde man på Geesten dele af gadestrækningerne Nørregade, Storegade og Vestergade. Gadestrækningerne har lige siden været Tønders gennemgående bygader og er i dag byens centrale forretningsgader.

Tønder er blevet en moderne by - en spændende kombination af historie, kultur og specialbutikker og et café- og restaurationsliv af høj kvalitet. En perfekt ramme om den årlige kulturevent "Tønder Festivalen".

Tønder har et aktivt erhvervsliv med gode muligheder for at starte egen virksomhed i et dynamisk iværksættermiljø. Tønders erhvervsliv er kendetegnet ved produktionsvirksomheder, der har kompetencer inden for aluminium og andre former for fysisk produktion. Der er også designcenter og en forventning om, at Tønder i fremtiden vil tiltrække flere kreative erhverv og designcentre.

Omkring Tønder er der velfungerende og attraktive lokalsamfund i Møgeltønder, Jejsing og Abild samt en række mindre landsbyer.

VI GØR:

Tønder:

Tønder bymidte forskønnes med igangværende byfornyelsesprojekter.

Facaderådet fremmer bevaringen af kulturarven. Tønder by er en moderne købstad, der værner om sin kulturarv.

Den positive udvikling i Tønder og befolkningstilgangen i byen skal understøttes fremover.

Højer:

Højer står over for store udfordringer med hensyn til byens fremtid. Der skal ske byudvikling i Højer i et samspil mellem lokale kræfter og kommunen.

Der er fokus på fysiske og kulturelle tilbud, som kan holde på byens borgere og tiltrække nye, og som også kan tiltrække flere turister.

Løgumkloster:

Løgumkloster er en attraktiv bosætningsby. Der udlægges nye arealer til boliger.

Der udarbejdes en bevarende lokalplan for Løgumklosters bykerne.

HØJER - Byen i Nationalparken

Højer var oprindeligt handels- og håndværkerby og fik i 1736 betegnelsen "Flække" - en historisk by, som ikke var købstad, men havde visse særrettigheder.

Sporene i byen kan læses tilbage til middelalderen. Gaderne snor sig med længehuse i friserstil, som ligger tæt ud til gaden. Byen bærer også i nogen grad præg af tysk 1800-tals arkitektur. Der er en rig kulturarv med vestslesviske bygninger som gårde, huse, købmandsgårde og håndværkerhuse. Langs Ballumvej er der desuden gode eksempler på arbejderboliger til tæppefabrikken og huse i Bedre Byggeskik.

Byens huse afspejler i høj grad, at der har været skiftende økonomiske konjunkturer. Det kan direkte aflæses i bybilledet, at der har været flere storhedsperioder for byen. De rige marksjorder har betydet, at landbrugsproduktionen har fået en central betydning for området.

Udover lokalbyen Sdr. Sejerslev er der bl.a. landsbyerne Daler, Emmerlev, Rudbøl, Hjerpsted, Koldby, Vester Gammelby, Nr. Sejerslev og Gærup.

I dag ser det ud til, at byens rige kulturmiljø og naturværdierne omkring byen kan blive de vigtigste indtægtskilder i fremtiden. Omkring byen strækker markskenen sig så langt øjet rækker.

LØGUMKLOSTER - kirke- og klosterbyen

Løgumkloster er en attraktiv bosætningsby ved Brede å. Byen er oprindeligt bygget op omkring et cistercienserkloster. Løgumkloster Kirke er en af de meget markante middelalderlige kirker i Sønderjylland.

Løgumkloster har som Højer haft status som "Flække" og har haft ret til at drive handel og håndværk - som bl.a. på byens bevarede markedsplads.

Løgumkloster er i dag centrum for kirkekultur og efteruddannelse. Der er efterskoler i området, som er et stærkt aktiv for kommunen. Byen har et aktivt erhvervsliv med bl.a. vaskerier og aluminiumsproduktion. Løgumkloster har et bredt udbud af handels- og servicemuligheder og mange muligheder inden for kultur- og fritidsliv. I området findes lokalbyerne Bedsted og Øster Højst.

I området ligger nogle af de mest markante Natura 2000-områder som Draved Skov med nogle af de største sammenhængende skovområder, der kan føres tilbage til stenalderen. Kongens Mose er en af Danmarks største og mest enestående højmoser, hvor der findes talrige bopladser fra stenalderen.

Der er mange fine gå-, løbe- og cykekstier og velbevarede markveje.

VI VIL:

Arbejde lokalt med at afdække og udvikle centerbyernes og lokalsamfundenes ressourcer og særkende.

Afklare hvilke typer funktioner, der kan understøtte en fremtidig udvikling af både by- og landområder.

Hovedstruktur

VI GØR:

Skærbæk og Rømø:
I Skærbæk udlægges areal til nye boligområder.

Der bliver gjort en særlig indsats for at skabe en sammenhængende planlægning på Rømø.

Toftlund:
Vi arbejder med at fastholde og udvikle bosætningen i Toftlund.

Der gennemføres byfornyelse i Toftlund.

Bredebro:
Vi arbejder for, at Bredebro bliver en endnu mere attraktiv by at bosætte sig i.

Sagt om by og land

...Det er vigtigt, at de gamle centerbyer finder deres identitet og forsøger at lade være med at være ens. Nogle steder skal man grave de gamle brosten frem, og nogle steder skal man asfaltere. Det tror jeg er overlevelsen for de gamle centerbyer. Vi behøver ikke være store. Vi skal bare have kvalitet.

...Det er landområderne, der kan noget...Men det kræver, at man kan overleve derude - at der er indkøbsmuligheder, busser o.s.v, som hænger sammen...Så får man folk helt derud, hvor landskabet er en gevinst.

Byerne og omgivelserne

SKÆRBÆK - Byen tæt på Rømø

Skærbæk var tidligere en landsby på Geestranden mellem Ribe og Tønder. Byen har gennem det seneste århundrede udviklet sig omkring jernbanen og Hovedvej 11. Byen er attraktiv for bosætning med godt forretningsliv, god service, Skærbæk fritidscenter, gode muligheder for aktivt ferie- og fritidsliv og i øvrigt en beliggenhed tæt på Esbjerg Kommune.

Den oprindelige landsbybebyggelse er næsten forsvundet, men kirken er stadig et markant pejlemærke i byen. Uden for byen er der store marskarealer og i øvrigt markante naturområder. Brøns, Døstrup og Frifelt er nærmeste lokalbyer. Der er byzonearealer i Havneby og Kongsmark.

Skærbæk ligger tæt på Rømø med rig og varieret natur. Øen har nogle af Europas bredeste og fineste sandstrande.

Rømø er fuld af kontraster. Der er mulighed for gode naturoplevelser til fods, på cykel og på hesteryg. Der er både historiske bygninger og meget nyere byggeri. Øen har tradition for turisme og er Tønder Kommunes centrum for turisme.

TOFTLUND - Kultur- og foreningsliv

I Toftlund er der mange muligheder inden for kultur og fritidsliv. Der er ligeledes et bredt udbud af handels- og servicemuligheder.

Byen har et aktivt erhvervsliv og et lokalt erhvervscenter. I Toftlund og i de omkringliggende bysamfund eksisterer et aktivt forenings- og klubliv, hvor mange deltager i sport og kulturelle aktiviteter.

Takket være bl.a. Arrild Ferieby, Brundlandbanen etc. har området en omfattende turisme med aktiv ferie.

En af Toftlunds styrker er også nærheden til arbejdspladser i Esbjerg og Kolding.

Der er aktive lokalsamfund omkring Toftlund er Agerskov, Arrild og Branderup samt i en række landsbyer.

Toftlund ligger markant på kanten af Toftlund Bakkeø. Landskabet omkring Toftlund er præget af store dyrkede landbrugsarealer og markante naturområder som Hønning Mose og Hønning Plantage. Toftlundområdet virker, som følge af de store dyrkede landbrugsområder og naturområder, som meget grønt med store rekreative værdier.

BREDEBRO - Stationsby

Bredebro er centerby og stationsby og har en del bevaringsværdige huse i bedre byggeskik. Der er en del erhvervsaktivitet i området, og der er gode fritidsfaciliteter.

Landdistrikter

Vi vil samarbejde om udviklingen i lokalsamfundene

Vi vil arbejde for, at der er liv, aktivitet og gode udviklingsmuligheder også på landet. Landdistrikterne tiltrækker folk, som ønsker "luft" omkring sig. En stor del af kommunens befolkning bor i landdistrikter eller mindre lokalsamfund.

Tønder Kommune er privilegeret ved, at der er et stort lokalt engagement i lokalsamfundene og gode muligheder for at virkeliggøre udviklingen i landdistrikterne. Der er dannet lokalråd i ca. 15-20 områder, der omfatter landdistriktområder, landsbyer og større byer.

Nye former for dialog mellem politikere, borgere, foreninger, organisationer og virksomheder skal sikre, at lokalområderne får reel indflydelse på udviklingen i lokalområderne.

Landdistriktpolitikken, som blev præ-senteret i efteråret 2007 fokuserer på:

- Udvikling af et stærkt kultur- og fritidsliv med henblik på at fastholde og styrke det store frivillige engagement.
- Etablering af lokalråd, som kan være den lokale organisatoriske ramme for udviklingen i landdistrikterne.
- Gode og varierede udfoldelsesmuligheder for børn og unge i landdistrikterne.
- Styrkelse af iværksætterkulturen i landdistrikterne.
- Formidling og brug af kommunens enestående natur- og bygningskultur.
- Bosætning i visse områder i landdistrikterne.

Lokalsamfund og landbruget

Der skal være grundlag for udviklingsmuligheder for landbruget samtidig med, at der er mulighed for at bo i landlige omgivelser f.eks. i landsbyerne.

Planlægning for større industrilandbrug kan være til fordel for både landbruget selv og for øvrige aktiviteter i landdistrikterne. Landbrug er fortsat det vigtigste erhverv. Der skal findes en bæredygtig balance mellem landbrug, mindre virksomheder på landet, beboere, kulturmiljøer og natur.

Der skal samarbejdes i lokalsamfundene om en fornuftig placering af store husdyrbrug og om indførelse af forureningsbegrænsende miljøteknologi.

VI GØR:

Tønder Kommune har i 2007 beskrevet en landdistriktpolitik i samarbejde med lokale grupper og ildsjæle.

Kommunens vision er at:

Tønder Kommune vil være Danmarks bedste landdistriktskommune

Vi er i gang med at udarbejde en landdistriktsstrategi.

Vi igangsætter iværksætterier på landet.

Vi er bindeled mellem lokalråd/landdistriktråd og kommune.

Vi fremmer erhvervsudvikling og skaber arbejdspladser i landdistrikterne.

VI VIL:

Udarbejde en Kultur- og fritidspolitik.

Fremme kvalitetsturisme i landdistrikterne via målrettet markedsføring.

Befordre og understøtte lokale initiativer.

Fremme erhvervsudviklingen i landdistrikterne.

Udvikle med nationale og internationale tilskud til landdistrikter.

Tema 1

Sagt og skrevet i den offentlige debat

...Det vigtigste er at få markedsført Tønder Kommune og de kvaliteter, som gør den til et godt sted at bo - uanset om det er i byerne eller lokal-samfundende.

...Markedsfør kommunen overfor faggrupper, for hvem den geografiske placering ikke er afgørende, eller unge familier, som får mulighed for at få attraktive boliger i grønne områder - og luft i privat-økonomien.

...Kommunen bør uddanne "sælgere"/ambassadører, som træder til, når virksomheder indkalder kandidater til samtale.

...Når nye boligområder planlægges er det vigtigt med attraktive muligheder og faciliteter.

...Nærområderne skal være funktionsduelige - stigende energipriser og tanker om et bedre miljø fordrer nye måder at indrette sig på med fokus på udvikling af lokale muligheder - og koordinering på tværs af kommunen.

...Ved planlægning af nye boligområder må der gerne tages kreative miljøskabende initiativer.

*I kommunen skal vi have et varieret boligudbud.
Der skal være plads til fremtidssikring af vores
boliger - både når vi bevarer og fornyer.*

Attraktive bomiljøer

Tønder Kommunes kulturmiljøer i både byer og landsbyer er et aktivt i tiltrækningen af nye borgere. I Vadehavsområdet findes nogle af Danmarks mest velbevarede landsbyer. Overalt i kommunen er der nærhed til indbydende naturområder. Derudover har Tønder et stærkt erhvervsliv med tradition for iværksætteri.

I kommunen har vi mange lokale ildsjæle, som gør en stor indsats for at tiltrække samt fastholde nye tilflyttere. Erhvervslivet og lokale foreninger medvirker ligeledes aktivt til at byde nye borgere velkommen.

I vores nye kommune skal vi kunne tilbyde vores borgere et varieret udbud af boliger.

I dag er der fortrinsvis et udbud af parcelhuse, men det er ikke tilstrækkeligt. Der er behov for ejerlejligheder og rækkehuse. Planlægningen skal kunne honorere fremtidens krav til attraktive bomiljøer.

Vi har fokus på:

Kvaliteterne i boligområderne skal være i fokus i den fremtidige boligudvikling, herunder bevarelse af grønne arealer i byerne - og vi skal også lære at formidle kvaliteterne.

Ligeledes skal vi være opmærksomme på udviklingen inden for det kulturelle, social-/sundheds- og arbejdsmæssige område.

Vi ønsker at understøtte ildsjæle i lokalområderne og vil være med til at bygge netværk på tværs, som kan styrke de lokale samfund. Særligt ønsker vi at skabe kontakt til de unge og skabe aktiviteter, som sætter spor i bevidstheden om, at Tønder Kommune er et godt sted at leve.

Vi ønsker at styrke samarbejdet med erhvervene om velkomsthorder, om markedsføring af vores kommunes kvaliteter og velkomsthorder til nye tilflyttere. Ligeledes er det aktuelt at iværksætte "job til 2"-kampagner, så medflyttende ægtefæller kan få hjælp til at finde job.

Bosætning og boligudvikling

By- og landsbymiljøerne

I Tønder skal boligerne i det velbevarede købstadsmiljø fastholdes og understøttes. Det kan ske gennem bevaring og fortsat renovering af gader og torve.

I Løgumkloster skal det velbevarede miljø fastholdes og understøttes. Løgumkloster er populær som bosætningsby.

Toftlund er en by med varieret natur og gode kulturtilbud, som fortsat skal styrkes. Byen ligger tæt på Esbjerg og Kolding, med store udbud af arbejdspladser.

I Skærbæk er foreningsliv og nærhed til naturen i centrum. Her skal fortsat være god plads og tæt til naturoplevelserne.

Højers beliggenhed på Geestranden med sine velbevarede huse skal være en by, hvor bevaringsindsatsen prioriteres.

Bredebros velbevarede huse i bedre byggeskik og den unikke beliggenhed ved Vadehavet skal være omdrejningspunktet for bosætningen.

De attraktive landsbymiljøer skal bevares og tidligere landbrugsejendomme kan udnyttes til boligformål. Der skal være mulighed for en vis grad af nybyggeri i landsbyerne. Rammerne herfor skal præciseres i kommuneplanen, ligesom der skal arbejdes med rammer for håndtering af forfaldne bygninger, kulturarvshensyn og natur- og miljøhensyn.

VI GØR:

Analyserer bosætningsmønstret i kommunen.

Vurderer eksisterende arealer til boliger.

Bruger den rige kulturarv til at skabe attraktive boliger.

Udarbejder bevarende lokalplaner.

Arbejder med byfornyelse.

Arbejder med den gode velkomst for nye tilflyttere.

Tager iværksætterinitiativer med henblik på at tiltrække unge, tyske tilflyttere, m.fl.

VI VIL:

Bruge kulturarven i vores byer og landsbyer som et aktiv ved bosætning.

Udvikle et alsidigt boligtilbud.

Sikre udbygning i bysamfundene og i de mindre byer og landsbyer.

Sikre god adgang til naturen.

Arbejde med kvaliteten af boligområderne.

I ndarbejde sundhed og bevægelsesmuligheder i planlægningen af nye boligområder.

Øge tilflytningen og sikre gode rammer for en god start for tilflyttere.

Styrke samarbejdet med virksomheder og borgere om en målrettet markedsføring af kommunens kvaliteter over for tilflyttere.

Tema 2

Sagt og skrevet i den offentlige debat

...Der skal tilbydes gode iværksætterfaciliteter samt god og ærlig rådgivning.

...Rådgivning skal også omfatte eksisterende virksomheder med knowhow på flere fronter

...Markedsføring af kommunen er vigtig, i særdeleshed over for brancher, hvor særlig geografisk placering ikke er afgørende.

...Landbruget bør betragtes som en ressource og en væsentlig samarbejdspartner.

...Der bør være større fokus på produktionen af økologiske fødevarer.

...Planlægning og udlægning af arealer i udpegede erhvervsområder skal sikres, så nyetableringer ikke forsinkes.

...Vil kommunen have flere skattebetalere, må kommunen nok indstille sig på, at det på en eller anden måde er nødvendigt at hjælpe nye virksomheder i f.eks. turisterhverv med at komme i omdrejninger.

...Der bør også en del mennesker i kommunen, som tager rundt og underviser og coacher i resten af landet. Måske kommunen ville have udbytte af at vende det billede, så i hvert fald nogle af kursisterne tog herved i stedet for.

Erhvervslivet skal have gode muligheder for en fortsat dynamisk udvikling.

Erhvervsudvikling

Tønder Kommune har et aktivt og velfungerende erhvervsliv, som er i vækst og inde i en positiv udvikling. Vi har store virksomheder samt mange mindre og mellemstore virksomheder, der alle er med til at gøre området dynamisk.

Erhvervslivet er karakteriseret ved:

- Engageret erhvervsliv og stærke netværk.
- Stabil arbejdskraft ud over det sædvanlige.
- Kompetenceklynger inden for særligt aluminium, turisme, håndværk, landbrug og følgeerhverv.
- Flere store internationalt orienterede virksomheder.
- Grænseoverskridende samarbejder.

Kommunens erhvervsliv skal løbende styrkes og udvikles, og der skal skabes grundlag for nye arbejdspladser.

Det tætte samarbejde mellem virksomheder og kommune fortsættes og udbygges, og der skal ligeledes ske samarbejde med de øvrige kommuner og regionen.

Landbruget betragtes som et væsentlig erhverv i Tønder Kommune. Landbruget kan indgå i samarbejdet om at udvikle iværksætterinitiativer f.eks. på fødevarerområdet.

Kommuneplanlægningens udlæg til erhvervsarealer skal tilpasses virksomhedernes løbende behov. Erhvervsarealer byggemodnes, efterhånden som behovet opstår. Tønder Kommune deltager aktivt i samarbejde med nabokommunerne herom. I kommuneplanperioden skal der ske en revision og præcisering af rammer for nyudlæg til erhverv.

Vi har fokus på:

Tønder Kommune arbejder for en ny grænseregion med Ørestaden som forbillede. Der skal sættes på initiativer, der profilerer kommunen og sætter Tønder Kommune på landkortet.

Der skal bygges videre på kommunens særlige styrker inden for produktion, aluminium, fødevarer, fremstillingsvirksomhed, detailhandel og bygge- og anlægsvirksomheder. Den gode iværksætterkultur skal kommunen understøtte med udbygning af iværksætterfaciliteter.

Erhvervsstrukturen skal gradvist ændres fra produktionserhverv til viden-serhverv. Den naturlige samhandel og samarbejdet på tværs af grænsen skal udbygges. I Tønder Kommune ønskes en fortsat udvikling inden for fødevarerhvervene – herunder markedsføring af egnstypiske produkter.

Vores spændende handelsmiljøer skal styrkes gennem forbedringer af gader, huse og facader.

Oplevelsesøkonomien vil få væsentlig betydning for Tønder Kommune. Turisthvervet spiller en væsentlig rolle i vores kommune og danner grundlag for mange arbejdspladser. Turister vil blive tiltrukket af naturen og kulturen - med vægt på oplevelser.

Vi ønsker en erhvervsudvikling:

- der tager udgangspunkt i de eksisterende virksomheders vækstpotentiale,
- hvor vi drager fordel af virksomhedernes nærhed til Danmarks største eksportmarked, Tyskland,
- der har fokus på samspillet mellem områdets særegne kultur/natur og erhverv gennem en satsning på kreativitet og viden til vores store virksomheder.

En erhvervsudvikling der gør, at flere bliver inspireret til at starte op som iværksættere, og at flere virksomheder søger mod etablering i vores kommune.

Tønder Kommune er en af de bedste kommuner i landet til at skabe vækst og nye arbejdspladser. Det fremgår af en vækstanalyse udarbejdet af revisionsfirmaet Ernst & Young. Ifølge analysen ligger Tønder Kommune på en samlet 8. plads på listen over Danmarks dygtigste vækstkommuner i 2007.

VI GØR:

Kommunens erhvervsservice og planlægning udspringer af erhvervslivets aktuelle behov og udviklingspotentialer.

Vi planlægger for erhvervsudviklingen.

Vi udlægger arealer til erhverv.

I samarbejde med erhvervslivet drøftes tiltag, der fremmer virksomhedernes:

- Videnstilførsel til kommunens virksomheder,
- Adgang til kvalificeret arbejdskraft,
- Netværksdannelse,
- Udvidelse og etablering af produktion m.m.

VI VIL:

Igangsætte et mere formaliseret samarbejde med flere vidensinstitutioner.

Tiltrække arbejdskraft også fra Tyskland.

Opkvalificere ledige.

Knytte studerende til virksomheder, danne ungenetværk.

Udvikle tilflytterservice herunder ægtefælleordning.

Have særligt fokus på netværksdannelse:

- Grænseoverskridende netværk,
- Regionale udviklingsnetværk,
- På tværs af kunst, foreninger, virksomheder, uddannelsesinstitutioner,
- Nytænkende og innovative netværk.

Udvikle eksisterende kompetenceklynger

Samarbejde med nabokommunerne om erhvervsudvikling.

Tema 3

Sagt og skrevet i den offentlige debat

...Naturen og udnyttelsen af den med megen lys og luft samt fred og ro er vigtige elementer, som - hvis det udnyttes - bidrager til en bedre sundhed.

...Det er vigtigt at opretholde og understøtte det brede udbud af sportstilbud både i centerbyerne og lokalbyerne.

...Sundhed har mange former, og det er vigtigt, at der kommer fokus på det hele menneske ...Hvis vi skal på landkortet som en sund kommune, kræver det "uddannelse" af alle borgere, så vi får forståelsen for, hvad der giver et sundt liv og for, at vi nemt kan vælge et sundere alternativ, end vi gør i dag.

...Tønder Sygehus kan anvendes som sundhedscenter, hvor der ikke blot er tale om traditionelle tilbud, men også forebyggelse og omsorgsarbejde.... Her kunne den foreslåede "borgeruddannelse" om sundhed foregå for dem, som ikke blot ønsker at få den som netbaseret uddannelse.

Sundhed skal være en naturlig del af hverdagen og tænkes ind i den fremtidige udvikling i by- og landområder.

En nyskabende og livsglad tilgang

Tønder Kommune vil være kendt for en nyskabende og livsglad tilgang til sundhed.

Kommunen har ganske enestående forudsætninger for at tilbyde borgere et sundt livsgrundlag.

Aktiverne tæller bl.a Vadehavet, marsken, skove, vestehavskyst på Rømø. Der er ren luft, højt til himlen og stilhed. Vi har økologisk fødevarerproduktion og udvikling af miljørigtig teknologi - og ikke mindst har vi i Tønder Kommune et stærkt foreningsliv inden for idræt.

At tænke sundhed ind i alt, hvad vi gør i Tønder Kommune, kan være med til at placere os som et særligt hjørne på Danmarkskortet: "Det sunde hjørne".

Med til sundheden hører brugen af naturen. Kan vi fremme bevægelseskulturen ved at styrke og formidle vores attraktive natur, grønne områder, vandre-, ride- og cykelstier vil det være til gavn for kommunens borgere - men kan så sandelig også fremme kommunens "sunde turisme" med masser af aktivitetsmuligheder.

**Vi skal forbedre
mulighederne
for at træffe
sunde valg**

Vi har fokus på:

Det er nyt at arbejde med sundhedsforebyggelse i kommuneplansammenhæng, og der er mange hjørner at tage fat i, når temaet ikke alene omfatter fysisk, psykisk og social sundhed men også sunde huse, byer og lokalsamfund.

Det er vigtigt, at indsatsen bliver helhedsorienteret og tager udgangspunkt i borgernes dagligdag og i det, borgerne forstår ved sundhed.

Der skal skabes optimale rammer og muligheder for at sikre borgernes sundhed. Derfor skal der lægges vægt på en god dialog og et godt samarbejde med borgerne om de fremtidige indsatser.

VI GØR:

Der arbejdes på adskillige fronter med at fremme sundheden og igangsætte forebyggende tiltag f.eks.:

- *Tilskud til bevægelsesaktiviteter på skoler,*
- *Forebyggelsestiltag for diabetikere – også børn/unge,*
- *Forbedring af rehabiliteringsmuligheder for kronisk syge ,*
- *Åbning af dagcentre – for borgere uden for centrene - med mulighed for deltagelse i motionsaktiviteter,*
- *Flere tilbud til kræftramte borgere og deres pårørende,*
- *Deltagelse i etablering af "trampestier",*
- *Nye organiseringsformer på udvalgte områder.*

VI VIL:

I løbet 2009 vil vi arbejde målrettet med at sætte initiativer i gang inden for 6 fokusområder:

- *Sund livsstil for alle borgere,*
- *Børn og unges muligheder for sunde valg,*
- *Sunde arbejdspladser,*
- *Sunde byer og lokalsamfund,*
- *Nye samarbejdsformer i sundhedsarbejdet,*
- *Psykiatri.*

Borgere, erhvervs- og kulturliv skal inddrages aktivt i udviklingen af et fremtidigt sundt livsgrundlag.

Vi vil udvikle vores viden og kompetencer, så vi bliver interessante samarbejdspartner i både ind- og udland - når vi taler om sundhed.

Vi vil understøtte og udvikle det brede udbud af sprogstilbud i både centerbyer og lokalsamfund.

Tema 4

Sagt og skrevet i den offentlige debat

...Forbedring af den elektroniske infrastruktur haster og skal følges op. Den er vigtig for både bosætning og erhvervsudvikling.

...Den kollektive trafik skal gøres attraktiv. Den skal fungere og kunne betale sig. Der skal være en god koordinering med tilstutningsforbindelser busser/tog.

...Kommunen skal bindes bedre sammen øst/vest. Lav forsøg med gratis busforbindelser, som de prøver i andre kommuner...Prioriter den kollektive trafik som fremtidens miljøvenlige pendlingsform.

...Cykelstierne skal forbedres. Først og fremmest skal skolevejene sikres, men centerbyerne må også gerne forbindes.

...Flere daglige forbindelser mellem Esbjerg og Hamborg over Tønder og Niebüll vil give et løft til kommunen.

...Kunne man ikke arbejde for at etablere partnerskaber med f.eks. erhvervsvirksomheder om udbygning af A11 til motorvej....Eller kunne man indføre brugerbetaling.

...Tænk over, når I vil lave motorvej i naturlandskabet må det ikke ligne en erhvervskorridor, som deler kommunen i to dele.

...Hvis Rømø Havn udvikles - også som trafikhavn - skal I også tænke på at sikre vejnettet.

Infrastrukturen skal binde kommunens mange aktiver sammen og fremme tilgængeligheden for borgere, turister og erhvervsliv.

Udvikling af Infrastruktur

Bilisten har ikke svært ved at komme på tværs af den nye storkommune. Men infrastruktur handler om mere end at køre fra A-B i sin bil. Hverdagen skal hænge sammen for borgerne - også i landområderne. Der er nogle steder store afstande til skole, arbejde, fritid og service i vores kommune.

Udviklingen af infrastrukturen må ses i sammenhæng med udviklingen af det liv vi gerne vil leve i by- og landområder, og den erhvervs- og turismeudvikling vi gerne ser i fremtiden.

Nogle af de spørgsmål vi kunne stille til fremtiden er:

- Vil miljøhensynet påvirke vores valg af transportmiddel?
- Vil vi i højere grad benytte hjemmearbejdspladser?
- Vil virksomhederne i Tønder Kommune i fremtiden være mindre transportkrævende?

Udviklingen af den elektroniske infrastruktur kan give nye muligheder og kort vej til kommunikation i Tønder Kommune. Derfor må vi stille krav til udbygningen af, hvad vi kunne kalde, den elektroniske motorvej i Danmark.

Vi har fokus på:

Fremkommelighed og sikkerhed

Fremkommeligheden på de overordnede veje er generel god, men for at fastholde en gunstig erhvervs- og turismeudvikling er det vigtigt at se på udbygning af rute 11 eller styrkelse af alternativ nord/sydgående forbindelse. Mulige løsninger skal findes i et samarbejde med nabo-kommunerne mod syd og nord samt med staten.

De seneste trafiktællinger fra Sønderjyllands Amt tyder ikke på et presserende behov for udbygning af det øvrige overordnede vejnet, men snarere om trafiksikring. Det er vigtigt, at vi planlægger på både kort og langt sigt. Der skal være plads til nye veje, så fremkommeligheden også på sigt kan fastholdes og gerne forbedres.

Infrastruktur

Regelmæssig person- og godstogsforbindelser

Den kollektive trafik skal fastholdes og styrkes. Tog og busser skal tilbydes som et godt alternativ til privatbilen, så der sikres god tilgængelighed til arbejdspladser, uddannelse og indkøb mv. Tog skal køre oftere og komme til tiden, faciliteterne skal forbedres, og rejsetiden skal reduceres. Målet er at få flere til at bruge den kollektive transport og mindske miljøbelastningen fra biltrafikken.

Både på person- og godstogsforbindelser skal der sikres regelmæssige og gennemgående forbindelser bl.a. fra Esbjerg til Niebüll i Tyskland og omvendt.

Stiforbindelser

Bedre vilkår for cyklister og gående kan få en positiv indflydelse på borgernes lyst til at færdes til fods og på cykel. På samme måde kan etablering af et rekreativt stinet have betydning for turismen. Der vil være fokus på udviklingen af stiforbindelser i områder, hvor især større skolebørn selv kan komme omkring, og i rekreative områder.

Lokale udfordringer

Der har i de seneste år været en betydelig byudvikling i specielt Tønder by og sommerhusudvikling i Arrild og på Rømø – en udvikling som også har betydet en kraftig stigning i trafikken. Det har især kunnet mærkes på det overordnede vejnet. Det er vigtigt at have fokus på en fornuftig afvikling af lokaltrafikken omkring byer og turistattraktioner. Ligeledes skal udviklingen af Rømø havn tages i betragtning i den langsigtede planlægning af infrastrukturen.

Trafikplanarbejdet er i gang

Mål og handlingsplaner er under udarbejdelse og vil blive præciseret i det kommende kommuneplanarbejde.

En velfungerende infrastruktur har stor betydning for udviklingen i Tønder Kommune.

VI GØR:

Udviklingen af det kommunale vejnet på kort og langt sigt planlægges i en infrastrukturplan.

En trafiksikkerhedsplan er under udarbejdelse.

Vi udarbejder en strategi for et sammenhængende cykelstinet.

En prioriteringsliste opstilles for gennemførelse af flere cykelstier og for gennemførelse af sikre skoleveje.

Der udarbejdes en samlet stiplan, som kan motivere flere til at cykle og gå, og som sikrer tilgængeligheden til natur- og kulturværdier samt til rekreative områder i kommunen.

Sammen med Trafikselskabet Sydtrafik undersøges mulighederne for bedre trafikbetjening også af by- og landområder via busdrift.

I den kommende planperiode realiseres masterplanen for den nordlige bydel i Toftlund. Planen disponerer nogle hovedelementer i området gennem "Aktivitetsaksen" og "Den grønne linie".

VI VIL:

Arbejde for udbygning af rute 11 fra grænsen til Esbjerg.

Tænke sikkerhed og sundhed ind i trafikplanlægningen.

Øge kvaliteten i de kollektive trafikforbindelser.

Udbygge sti- og cykelruter.

Udvikle den elektroniske infrastruktur.

Styrke know-how på transport- og persontransportområdet bl.a. ved øget "grænseoverskridende" samarbejde.

Tema 5

Sagt og skrevet i den offentlige debat

...Sats overordnet på "en folkeskole i top". Det vil skabe trivsel og faglig udvikling for børn og unge, og gøre det nemmere at tiltrække bogere og nye lærerkræfter.

...Kan vi udvikle en ny struktur for samarbejde, hvor kompetencer og professionelt samspil mellem turisme, handel og kommune udnyttes?

...Det er vigtigt at fastholde og markedsføre de erhvervsuddannelsesmuligheder der er, men også de mere specialiserede uddannelser i bl.a. Tønder og Løgumkloster.

...Et kompetence-/innovationscenter og iværksætterfaciliteter skal være for ALLE interesserede.

...Iværksætterinitiativer skal også ske decentralt....og tiltag over for begavede børn og unge skal også kunne ske lokalt og kunne indbygges i den differentierede undervisning.

...Vi skal gøre noget for at tiltrække flere uddannelser til kommunen?

...Hvis der ikke etableres et ungdomsmiljø - og bedre endnu, et studiemiljø - forsvinder unge i stigende tempo fra området...Det kræver altså et bymiljø, hvis unge studerende skal lokkes til denne landsdel.

Kompetenceudvikling skal bane vejen for kommunens nye fælles fremtid.

Viden og færdigheder

Kompetenceudvikling handler om udvikling af vores viden og færdigheder især inden for erhvervsliv, skole og uddannelse. Vi har behov for at styrke vores vidensgrundlag i kommunen, hvis vi vil være konkurrencedygtige, og hvis vi vil være bedre til at samarbejde over kommune- og landegrænser.

Erhvervs- og arbejdsmarkedet

Vi skal sikre, at arbejdsstyrken i kommunen passer til de behov, erhvervslivet har.

Vi har allerede et engageret erhvervsliv, som tager medansvar i kompetenceudviklingen af borgerne. Vi har også gode samarbejdsaftaler med erhvervsmindede uddannelsesinstitutioner og et teknologicenter inden for aluminium.

I fremtiden skal vi sikre, at gruppen af unge uden uddannelse mindskes. Vi skal også sikre, at arbejdsstyrken i kommunen passer til de behov, erhvervslivet har. Vi skal kunne tiltrække studerende fra videregående studier til virksomhederne i Tønder, og vi skal sikre at flere unge efter endt studie søger mod Tønder.

Derfor vil vi satse på en tidlig og sammenhængende indsats på tværs af de forskellige offentlige instanser, og vi vil skabe mulighed for, at flere nyuddannede med kort, mellemlang eller lang videregående uddannelse søger arbejde i vores kommune.

Vi vil gøre en særlig indsats for at tiltrække arbejdskraft inden for fagområder, hvor det er svært at tiltrække folk, og vi vil arbejde med at tilføre viden til virksomheder og områdets uddannelsesinstitutioner.

Vi skal lære af vores fyrtårne – Tønderfestivalen er vokset fra et initiativ taget af nogle ihærdige ildsjæle til en stor kulturvirksomhed, som har gjort Tønder berømt i ind- og udland. Vejen til kulturfyrtårne skal bringe læring videre til arbejdet med nye fyrtårne, herunder de såkaldte "Guldægsprojekter".

Børn og unge

Vi skal sikre gode udviklingsmuligheder for børn og unge i alderen 0-18 år.

Velkvalificerede unge er fundamentet for en fortsat udvikling af kommunen. Der flytter ikke så mange til området, så det er vigtigt, at nogle af de unge, som har rødder i kommunen også ser udviklingsmuligheder, som giver lyst til en fremtid i kommunen.

Kompetence-udvikling

Vi ser uddannelse som vejen til det gode liv! Det er vigtigt, at børn i en tidlig alder får mod på livet og lyst til at lære.

Vi søger at give børnene en positiv overgang mellem de forskellige dagtilbud og fra daginstitution til skole. Dette bidrager til sammenhæng i barnets liv og fastholder barnet i sit læringsforløb.

Vi satser bl.a. på at inddrage naturen i børnenes liv. Naturen giver mulighed for spændende og afvekslende læringsmiljøer. Derved sættes fokus på kompetenceudvikling inden for naturfagene allerede i de tidlige årgange.

Et andet særkende ved Tønder Kommune er beliggenheden ved den dansk-tyske grænse. Der arbejdes ud fra en vision om, at alle børn på begge sider af grænsen tilegner sig kundskaber til umiddelbart at forstå dansk henholdsvis tysk sprog og kultur. Alle børn skal have kendskab til Region Sønderjylland-Schleswig for aktivt at kunne medvirke til at skabe et fælles livsgrundlag omkring grænsen.

Der er lang vej til højere uddannelsesinstitutioner, men der er højskoler, efterskoler, gode rammer for kursus- og konferenceaktiviteter i kommunen. De skal fastholdes og styrkes, og der skal arbejdes på at udvide uddannelsesstilbudene i kommunen. Det kunne f.eks. være inden for sundhed, landbrug og naturfag. Det er afgørende for kommunes udvikling, at Tønder Kommune kan udvikle og fastholde kompetencer i området.

VI GØR:

Tønder Kommunes erhvervsforum har med udgangen af 2007 afholdt en vætstkonference, hvor der blev peget på 5 guldægsprojekter med henblik på at fremme udviklingen i Tønder Kommune.

De fem "guldæg" fra erhvervskonferencen er:

- Etablering af et kompetencecenter/innovationscenter,
- Et internationalt folkemusikkonservatorium,
- Udvikling af et sundhedskoncept,
- Udvikling af det grænseoverskridende samarbejde inden for erhvervsområdet,
- Miljøforskning, herunder udnyttelse af affald og bioenergi.

Et delprojekt er satsning på de særligt begavede børn. Der ligger et uudnyttet potentiale i gruppen af særligt begavede børn, som forventes at udgøre 1-2 % af alle børn.

VI VIL:

På arbejdsmarkeds- og erhvervsområdet:

Etablere et kompetencecenter som tilbud til personer uden for arbejdsmarkedet,

Sikre tværfaglig, tidlig indsats bl.a. gennem brobygningsforløb med fokus på uddannelse for unge,

Sikre et tættere samarbejde med vidensinstitutioner om videnstilførsel og efteruddannelse,

Tiltrække studerende til løsning af opgaver i virksomhederne og til praktikophold,

Lære af vores fyrtårne - Tønderfestivalen og "bedste praksis" inden for vores iværksætterinitiativer.

På Børne- og ungeområdet:

Bruge kommunens naturtilbud og etablere "økobaser" i samarbejde med Skov- og Naturstyrelsen,

Udveksling mellem tyske og danske skoler og samarbejde om temaer inden for historie, kunst, natur, uddannelse og erhverv,

Udvikle tilbud til særligt begavede børn, som kan påvirke kompetenceniveauet generelt.

Tema 6

Sagt og skrevet i den offentlige debat

...Der må gerne ske en kvalitetsforbedring på turistområdet, men antallet af ferieboliger skal ikke øges.

...Kan kommuneplanen beskrive utvetydige rammer for boligformål og helårsbeboelse?... Er der mulighed for flere grunde til helårsbeboelse?

...Der skulle være en max-grænse for flere fritidshuse og ferielejligheder.

...Rømø skal have bedre vej- og stiforhold - både cykelstier, gangstier og ridestier.

...Vi skal bevare Rømøs kulturarv og natur. Naturen bør beskyttes for yderligere belastning.

...Det vil kvalificere Havneby, hvis der kom enkelte flere butikker.

...I 1999 havde vi en plan som hed "Rømø nu og i fremtiden". Der bør laves en samlet plan for Rømø - hvor den rige kulturarv tilgodeses. [Der henvises til Sønderjyllands Amts rapport - Rømø nu og i fremtiden 1999].

...I takt med at turistindustrien vokser, opstår der naturligvis også et øget behov for arbejdskraft på øen. Denne arbejdskraft skulle gerne finde det attraktivt at bosætte sig på en ø, hvor man kan byde på "billige" helårsboliger, god infrastruktur, gode pasningsmuligheder fra 0-12 år og et aktivt forenings- og fritidsliv.

På Rømø skal vi genfinde balancen mellem attraktivt bosted og attraktivt turistområde

Turismeudviklingen må ikke ske på bekostning af borgernes hverdag, natur og kultur

Rømø – en særlig indsats

Rømø har natur, kulturmiljø, turisme og ikke mindst et levende og aktivt lokalsamfund, som sætter pris på øens kvaliteter både som bosted og turistområde. Det er vigtigt, at udviklingen på Rømø tilrettelægges med omtanke, så benyttelsen og beskyttelsen af Rømøs værdier sker ud fra en helhedsvurdering af, hvordan fremtidens Rømø bør se ud. Det skal der arbejdes med som særligt indsatsområde i den kommende kommuneplan.

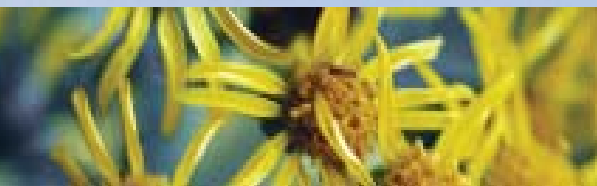
Rømøs turisme har udviklet sig gennem de sidste 130 år. Antallet af besøgende og udbuddet af overnatningsmuligheder er voksende. Det er en særlig udfordring at få turismen til at udvikle sig til en helårsturisme som andre steder i kommunen. Det giver mere stabile indtægtsmuligheder og mindre risiko for overbelastning af lokale miljøer i sommerperioden.

Rømø har store naturværdier, som giver unike oplevelsesmuligheder. Der er de brede og robuste strande på vestsiden af øen. På midten af øen er der sårbare heder og kær. På østsiden er der Vadehavskysten. Naturværdierne er en af grundene til, at en sommerdag på Rømø er en særlig oplevelse. Stilheden og roen er en væsentlig del af det.

Kulturarven på Rømø er ikke samlet i bebyggelser som andre steder, men er spredt ud i landskabet. Derfor er det en særlig udfordring at bevare kulturarven på Rømø. Hver gang en enkelt bygning forsvinder i landskabet, forsvinder en del af den oprindelige bebyggelsesstruktur, og der bliver færre historiske pejlemærker.

Rømøs kulturarv giver øen karakter, og skal sikres, så den fortsat kan opleves og give fortælle værdi for Rømøs historie.

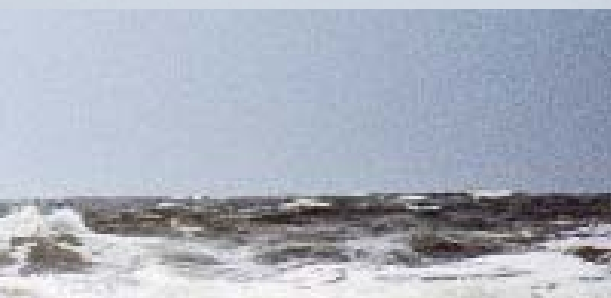
Der er mange overnatningsanlæg på Rømø, og antallet er stigende. Belægningsmuligheder på de eksisterende overnatningsmuligheder kan øges. Der er pt. ikke behov for nye overnatningsanlæg på øen. Der skal lægges mere vægt på at fremme kvaliteten i udviklingen af tilbuddene, og samtidig skal der lægges vægt på at forbedre det visuelle miljø.

Vi har fokus på:

Nye målgrupper skal kunne tiltrækkes af Rømø. Der må arbejdes med mulighederne for bl.a. at øge indtjeningen fra øens turisme og skabe helårsarbejdspladser. Mulighederne for at tiltrække aldersmæssigt nye målgrupper samt målgrupper fra andre lande er en del af denne udfordring.

Satsning på øget kvalitet i turismeudbuddet er vigtig. Kommunen anser det for væsentligt at øge kvaliteten i det eksisterende udbud. Det gælder campingpladser, ferielejligheder og oplevelsesmuligheder.

Infrastrukturen skal tilpasses det stærkt øgede antal overnatningsanlæg. Der skal både ske en tilpasning af vejnettet og stinettet, så der er mulighed for en aktiv turisme. Øens turisme skal i højere grad kobles sammen med den øvrige turisme i kommunen for at skabe tilstrækkelige oplevelsesmuligheder.

VI GØR:

Arbejder på forbedring af forsyningen – herunder kloakeringen.

Bevare Rømøs kulturarv.

Vi har en særlig bevågenhed over for Rømøs natur.

Udvikler løbende kultur- og fritidstilbud.

Arbejder på at forbedre kvaliteten i overnatnings- og aktivitetsanlæg.

VI VIL:

Gøre en særlig indsats for Rømø gennem kommuneplanlægningen.

Sikre balance mellem benyttelse og beskyttelse af Rømøs værdier

Sikre en aktiv bevaringspolitik for bevaring af Rømøs kulturarv.

Forbedre kvaliteten i turisttilbuddene.

Formidle øko- og naturturisme.

Udvide overnatningsmuligheder og øge kvaliteten af kommunens campingpladser.

Turisme og øvrige kystområder

VI GØR:

Udvikler løbende kultur- og fritidstilbud.

Sikrer balance mellem naturpolitik, naturgenopretning og turismeinteresser.

Vedligeholder løbende stier, parker, pladser og fritidsanlæg.

Vi har gode muligheder for at udvikle såvel naturturisme som byturisme.

Uforstyrrede kystområder med turismepotentialer

Tønder Kommune har en række større uforstyrrede kystlandskaber, som giver mulighed for unikke naturoplevelser. Der er tidevand, rastende fugle og fugletræk ved Vadehavet.

De velbevarede kystlandskaber er en af kommunens største turistattraktioner sammen med de store sandstrande på Rømø. Naturområder som Hønning Mose og plantage, Draved Skov og Kongens Mose, Skast og Sølsted giver ligeledes mulighed for naturoplevelser, men også for ro og fordybelse.

Turisme i Tønder Kommune er i høj grad baseret på adgang til naturen. Tønder Kommune har ligeledes en betydelig byturisme især i Tønder, som har en stor mangfoldighed i kulturoplevelser og kulturværdier.

En af de helt store attraktioner er Tønder Festivalen og Music Awards, som er et tilløbsstykke for gæster fra nær og fjern. Også centerbyerne og lokalsamfund besidder kvaliteter og attraktioner såsom bygningskultur, naturnærhed, kunst- og kultur, som tiltrækker turister.

Vi har fokus på:

Tønder Kommune ønsker et alsidigt udbud af turisttilbud. Det kan være "Kystturisme" med udgangspunkt i Vadehavet og marsken og "Byturisme" med udgangspunkt i formidling af kulturarven. Ligeledes skal der være fokus på større arrangementer som udvikling af festivalaktiviteterne.

Naturturisme kan underbygges ved bl.a. planlægning af større stiprojekter med bedre muligheder for at komme ud i naturen. Kommunen kan samarbejde med turistforeningerne om at kortlægge og formidle oplevelsesmulighederne i natur og kystområder. Der kan også arrangeres by- og markvandring.

Med udpegningen af Vadehavet som Nationalpark vil kommunen udvikle nye tilbud i samarbejde med nabo-kommunerne.

Byturisme kan fremmes ved at understøtte udviklingen af kultur- og fritidstilbud. Det kan ske ved en målrettet formidlingsindsats også i samarbejde med turistforeningerne. Kvaliteter i centerbyer og lokalsamfund skal fremhæves.

VI VIL:

Tilvejebringe en turistpolitik.

Tilgodese lokalbefolkningen i turistpolitikken.

Markedsføre kommunen som turistkommune med en bred og alsidig vifte af seværdigheder.

Formidle både by- og naturturisme.

Samarbejde med nabokommuner om formidling af attraktioner og af Vadehavsværdierne - herunder Rømø.

Fastholde natur- og kulturværdier, som tiltrækker turisme.

Etablere og udbygge naturstier.

Yde tilskud til turistfremme og kulturelle formål.

Vi skal have god adgang til at opleve natur- og kulturlandskaber i hele kommunen.

Natur og kulturlandskaber

Der er stor natur i Tønder. I en tid, hvor der er fokus på stress og jag, er det værd at nævne, at oplevelser i naturen får os til at slappe af. Vi får det bedre, ikke bare af den friske luft og motionen, men også i vores hoveder.

En del af kommunens landskaber og naturområder er enestående og kan give den besøgende oplevelser, som man ikke kan få andre steder i landet. Den begrænsede byudvikling medfører, at kommunen kan byde på områder, hvor der er stille, og hvor der er helt mørkt om natten - en sjældenhed i Nordeuropa.

Vi har fokus på:

Værdierne i naturarealerne fastholdes og udbygges gennem målrettet pleje. Adgangen til naturen forbedres, hvor det ikke forringer naturværdierne eller mulighederne for at forbedre dem. Der skal fortsat kunne findes områder, der er meget lidt påvirket af byggeri, tekniske anlæg, støj og lysforurening. Naturområder med særlige beskyttelsesinteresser skal bevares og forbedres.

Inden for og uden for de internationale beskyttelsesområder gennemføres projekter, som forbedrer naturen og mulighederne for at opleve den. Specielt lavbundsarealerne vil være områder, hvor der er muligheder for at gennemføre projekter.

I planlægningen tages hensyn til geologiske landskaber, som viser landets tilblivelse, f.eks. bakkeøerne, ådale og vaden. De store åer i kommunen skal fortsat være tilgængelige for kanosejlads, dog afvejes benyttelse og beskyttelse mod hinanden med jævne mellemrum.

VI GØR:

Statens Miljøcenter udarbejder planer for at bevare og forbedre dele af marsken, klithederne og de store moser, som både er store og særprægede områder.

Tønder Kommune går med i dette arbejde, men vil også have øje for andre områder, for eksempel naturområder af betydning for det lokale friluftsliv eller strøg, som binder større naturområder sammen.

En relativ stor del af kommunens landareal er internationale beskyttelsesområder. Der arbejdes med at lave indsats- og handleplaner for at forbedre naturen der.

VI VIL:

Gennemføre projekter, som forbedrer naturen og mulighederne for at opleve den.

Sikre adgang i det åbne land under hensyntagen til beskyttelsesinteresser og den private ejendomsret.

Give naturvejledning og formidle naturværdierne for fastboende og besøgende.

Fremme en nationalpark i Vadehavet, som er til gavn for natur, lokalbefolkning og turisme.

Samarbejde med borgerne om sikring af natur- og kulturlandskaber f.eks. gennem Grønt Råd.

Samarbejde med lodsejere og interessorganisationer om f.eks. udledning af okker.

Lave en naturkvalitetsplan.

Kulturarv

Kulturarven skal være en central ressource i tiltrækning af borgere og turisme.

Kulturarven og kulturmiljøerne

Menneskets historie afspejles i kulturlandskaber og kulturmiljøer. De fysiske spor viser menneskets samspil eller modspil med de forudsætninger, der har været på det enkelte sted. Det er vigtigt at bevare et varieret kulturlandskab med de kulturmiljøer, der bedst fortæller den historiske udvikling.

Vi har fokus på:

Forskelligartede kulturmiljøer

Kommunen har mange forskelligartede kulturmiljøer, der viser, hvilket landskab og forudsætninger, der har været på det enkelte sted, og hvilken tidsperiode stedet repræsenterer.

Spredt i kommunen har vi bopladser fra oldtiden, øsamfund, marsken med værfter og diger, geestrandbebyggelser fra jernalderen til nutiden, en nyere husmandskoloni og levn fra 1. verdenskrig. Kulturmiljøerne beskriver forudsætningen for livet i marsken, på bakkeøerne, på de flade hedesletter med vandløb og ådale.

Kulturmiljøerne beskriver også måden at bo på, beliggenheden og den specielle arkitektur, der knytter sig til et område. De enkelte bygninger repræsenterer i deres byggestil en funktion, en tidsperiode og en lokal håndværksmæssig formåen og tradition, der skal bevares.

Egnstypisk byggeskik

Kommunens ældre bygningsmasse repræsenterer en byggemåde, der er egnstypisk og stedbestemt. Eksempelvis kan nævnes vestslesvigsk byggestil, stavnhuse (gavlhuse), klassicisme, Baupflege (hjemstavnsstil), Jugend (skønvirke), trempelbygninger og Bedre Byggeskik.

Den frisiske kultur er helt speciel og vigtig for lokalhistorien og som en attraktion for turismen. Den er stadig bevaret i de små gader i Tønder og Højer. I flere af de øvrige byer på vestkanten ligger også velbevarede miljøer, specielt i Vesterende Ballum og på Rømø.

De mere almindelige kulturmiljøer som andelsmejerierne og stationsbygningerne fra tiden med de smalsporede baner er også væsentlige for lokalhistorien og for menneskers tilknytning til en bestemt egn.

Kulturarven - en folkesag

Bevaring af kulturarven gøres til en folkesag. At fortælle historierne om kulturarven er den bedste måde at sikre kulturarven. Kommuneplanlægningen lægger rammerne, men det er i den daglige administration af projekter, der skal være forståelse for kulturarvens bevarelse.

Kommunen vil prioritere formidlingen af kulturarven højt - udbrede den faglige viden i samarbejde med kulturinstitutioner og ildsjæle og bl.a. arbejde for flere by- og markvandinger.

I øvrigt ønsker vi at samarbejde med de øvrige Vadehavskommuner om fælles kulturarvstema i planlægningen og om større formidlingsprojekter.

VI GØR

Vi udpeger fortsat kulturmiljøer i kommunen på baggrund af de udpegninger, der blev foretaget af:

- Sønderjyllands Amt (2001),
- Kulturarvsstyrelsen, Vadehavets Kulturatlas (2007),
- Løgumkloster Kommuneatlas (1999) og Tønder Kommuneatlas (1992).

Der foretages løbende sagsbehandling af ombygnings-, vedligeholdelses- og istandsættelsesprojekter.

Der søges løbende midler til byfornyelsesprojekter.

Vi arbejder på at blive kulturarvskommune.

**Kommunens
egnstypiske
særpræg
er unik
og af stor værdi
for kommunen
i fremtiden.**

VI VIL:

Gøre kulturarven til en central ressource i tiltrækningen af borgere og turister.

Bevare det egnstypiske særpræg i Tønder Kommune.

Fortsat kortlægge bevaringsværdierne.

Samarbejde med borgere, erhvervs- og kulturliv om at formidle vores kulturskatte.

Sikre balance mellem bevaringsinteresser og erhvervsinteresser i vores gamle kulturmiljøer.

Andre temaer:

Detailhandel

*Tønder skal være center
for handel og service i kommunen.
Det historiske købstadsmiljø
skal bevares.*

Detailhandlen i Tønder Kommune skal byde på et rigt og varieret udbud, som tiltrækker lokale kunder og turister.

Udvikling i detailhandlen

Kommunens dynamiske handelsliv skal udvikles i et tæt samarbejde med handelsstandsforeninger og borgere. Kommunen har som grænsekommune en unik mulighed for yderligere at styrke det eksisterende handelsliv, som er rigt og varieret i forhold til byernes størrelse.

Tønder er en aktiv handelsby på Vestegnen og et vigtigt fundament for kommunens udvikling - det skal Tønder også være i fremtiden. Tønder har en gågade med mange specialbutikker og et varieret vareudbud inden for udvalgsvarer. Det er væsentligt at fastholde byen som en aktiv handelsby.

I flere af de tidligere kommunebyer er der også et godt og varieret handelsliv, som skal fastholdes og styrkes.

Der er i stigende grad et varieret butiksudbud på dagligvareområdet - også af lokale produkter. Det er væsentligt at fremme denne udvikling, som også er interessant for de mange turister, som opholder sig på egnen, og som gerne vil købe egnens produkter. I Tønder Kommune er der mange butikker i landområderne, og det er væsentligt at udvikle grundlaget for disse butikker.

Vi har fokus på:

Vi vil fastholde og udbygge den nuværende andel af detailhandlen i Tønder Kommune.

Detailhandlen skal udvikles i forhold til de enkelte byers funktioner og roller og det lokale serviceniveau, vi ønsker i de enkelte byer.

Der er en daglivarehandel i mange mindre byer, som vi skal gøre en indsats for at styrke og fastholde, hvis vi skal bevare dagligvareforsyningen lokalt. Lokale indkøb skal fremmes, så mindre butikker bevares.

VI GØR:

Gennemfører en detailhandelsanalyse som grundlag for udviklingen i detailhandelen og planlægningen.

Planlægger for udvikling af detailhandelen i Tønder Kommune sammen med detailhandelsorganisationerne.

Udlægger arealer til detailhandel.

Tiltrækker flere butikskæder.

VI VIL:

Tønder skal være lokomotivet for detailhandel i kommunen.

Butikker med pladskrævende varegrupper placeres uden for bymidten.

I centerbyerne skal der være mulighed for at placere butikker især inden for lokal dagligvareforsyning.

I de mindste lokalbyer og landsbyer skal butikker styrkes med tillægsspecialiteter.

Der skal ske udvikling og markedsføring af egnsspecialiteter.

Agenda 21

VI GØR:

Tønder Kommune arbejder for aftalen, som er indgået mellem Transport- og Energiministeriet og KL om at gennemføre samme besparelser som i staten på følgende områder:

- *Energieffektiv adfærd, dvs. systematisk energile-delse og indføring af incitamenter til fremme af energi-besparelse,*
- *Energieffektive indkøb, dvs. indkøb af energieffektive produkter og*
- *Energieffektive bygninger,*
- *Fremme "fej for-egen dør politik" .*

Med Agenda 21 sætter vi dagsordenen for en bæredygtig udvikling i det 21. århundrede.

Samarbejde, kommunikation og information er nøgleordene i kommunens Agenda 21-arbejde.

Fej for egen dør

Når man har sagt bæredygtig udvikling, siger de fleste også miljø. Men lokal Agenda 21 er meget mere end miljø. Det handler også om sociale, kulturelle og økonomiske aspekter. Og om hvad vi hver især kan bidrage med for at opnå en bæredygtig udvikling.

Som udgangspunkt kan vi gøre meget i kommunen for at "fej for egen dør". Et tværsektorielt samarbejde kan belyse de muligheder vi har for at arbejde mod et bæredygtig udvikling, og kommunen kan fungere som drivkraft i realiseringen af initiativer.

Vi vil lægge vægt på helhedssyn og tværsektoriel tænkning, og vi vil arbejde med:

- Aktiv borgerinddragelse,
- Kredsløbstankegang,
- Inddragelse af globale hensyn,
- Styrkelse af det langsigtede perspektiv,

Klimaændringer skal være et centralt tema i kommunens Agenda 21.

Fra regeringens side gøres der en stor indsats for at gøre kommunerne og borgerne mere bevidste om sammenhængen mellem CO₂-udledninger og de menneskeskabte klimaforandringer. Kommunen vil støtte op om initiativer, som kan motivere og inspirere borgerne, ligesom kommunen vil opfordre til brug af bæredygtige løsninger på flere områder f.eks. vedvarende energi og lavendergibyggeri.

Vi har fokus på:

Et bæredygtigt livsgrundlag handler om ændring af livsstil, vaner, forbrug og produktion. Derfor bliver samarbejdet med borgere, erhvervsliv, organisationer og foreninger om den lokale Agenda 21 helt centralt.

Kommunen har fokus på, at alle har et medansvar for at sikre en bæredygtig fremtid.

Vi skal derfor i fællesskab pege på de temaer, som er relevante at sætte på dagsordenen i den nye store kommune.

Kommunen har en række forslag til, hvad vi kan arbejde med i de kommende år, men vil med dette debatoplæg opfordre til at gå aktivt ind i diskussionen om, hvilke temaer vi skal prioritere.

VI VIL:

Nedbringe affaldsmængder og øge affaldssortering og genbrug.

Indsamle komposterbart affald og fremme hjemmekompostering.

Nedbringe forbruget af vand, varme og el i kommunale bygninger.

Inddrage klima- og miljøhensyn i kommunens indkøb.

Medvirke til at nedbringe CO₂-udledninger og menneskeskabte klimaforandringer

Praktisere bæredygtig ukrudtsbekæmpelse.

Plante skov.

Organisere fælles indsamling af affald i naturen.

Fremme klima- og energirigtige løsninger i nybyggeri.

Status

STATUS

Der er i de tidligere kommuner foretaget en omfattende lokalplanlægning. Det er ikke i fuldt omfang kendt, hvilke planer, der er udarbejdet, siden den sidste kommuneplan er udarbejdet. Derfor er denne planstrategi udarbejdet på baggrund af de nyeste kommuneplaner.

Planstrategien er udarbejdet på baggrund af:

Højer Kommuneplan 2002-2014,
Tønder Kommuneplan 2000-2012,
Skærbæk Kommuneplan 1993-2005,
Løgumkloster Kommuneplan 2001-2012,
Bredebro Kommuneplan 2000-2008,
Nørre Ranstrup Kommuneplanforslag 2000.

Øvrige emner,
som beskrives i den kommende kommuneplan

Virksomheder med særlige beliggenhedskrav

Nogle virksomheder stiller særlige krav til beliggenheden. Det almindeligste er, at man gerne vil lægge sig op ad overordnede transportsystemer. Og her ligger Tønder Kommune et stykke væk fra motorvejen og længdebanen. Til gengæld er der større rummelighed end i områder, der ligger tættere på, og særlige ønsker til andre ressourcer end transport (f.eks. let adgang til grundvand, placering af særligt støjende/lugtende virksomheder m.v.) kan lettere imødekommes. Emnet forudsætter særskilt planlægning med inddragelse af blandt andet afstand til naboer, natur- og landskabsværdier, den eksisterende infrastruktur og grundvand. En jævn fordeling af udbuddet af arbejdspladser kunne også være et hensyn, der indgår i planlægningen. Et andet vigtigt emne i planlægningen vil være en klar adskillelse mellem områder til støjende aktiviteter og områder til støjfølsomme formål.

Jordbrug

Land- og skovbrug kræver langsigtet planlægning. Nogle jorder er mere velegnede til landbrugsformål end andre, og planlægningen skal tilrettelægges, så disse arealer i videst muligt omfang friholdes for anden anvendelse. Udpegning af skovrejsningsområder og inddragelse til byformål tager hensyn til jordens bonitet og til strukturen af landbrugsenhederne. Der skal fortsat være grundlag for udvikling af bæredygtige fremtidssikrede landbrug i en balance med mindre virksomheder på landet, beboere og landskabs- og naturværdier samt kulturmiljøer. Planlægning for større industrilandbrug skal ske under hensyn til disse interesser. Bygninger og anlæg, som hører til en landbrugsbedrift holdes samlet for at begrænse påvirkningen af landskabet. Tønder Kommune har oprettet en jordfond, som bruges som et aktivt instrument, hvor der skal sikres arealer til byformål, naturprojekter og bynær/rekreativ skovrejsning.

Øvrige emner, som beskrives i den kommende kommuneplan

Skovrejsning

Det nationale mål er, at der skal være mere skov i Danmark, og der er afsat midler til at støtte rejsning af ny skov. Skovene er vigtige for vilde dyr og planter, men også som udflugtsmål og til sikring af fremtidens drikkevand. Men der er også landskaber og udsigter, som skal bevares åbne. Det er ådale, marsken og randen af istidslandskaber fra den næstsidste istid. I Tønder Kommune er der sådanne store, åbne landskaber, som er en vigtig del af kommunens egenart.

Skovrejsningskortet viser, hvor der bør rejses skov og derfor kan gives støtte, og hvor der ikke bør rejses skov af hensyn til landskabet. Kortet er justeret i 1997 i forhold til grundlaget fra 1992. En ny justering kan inddrage erfaringer fra brugen af tilskudsordningerne og ønsker om større, bynære rekreative skove.

Tekniske anlæg – og anlæg der kræver VVM

Der vil i den kommende planperiode blive foretaget en planlægning for tekniske anlæg. På baggrund af Regeringens klimapolitik er der blevet sat fokus på vindmølleplanlægningen. Det er muligt, at der vil blive sat fokus på en samlet energiplanlægning. Der kan blive tale om planlægning for veje, stier og andre anlæg. En del af disse anlæg vil kræve, at der udarbejdes VVM.

Landskab

For at sikre befolkningen muligheder for at opleve landskaber og forstå dets tilblivelse, udpeges der i kommuneplanen områder, hvor der skal tages særlige hensyn til de landskabelige værdier. Områderne betegnes bl.a. Værdifulde landskaber og Uforstyrrede landskaber. Uforstyrrede landskaber er en sjældenhed i Danmark, men ikke i Tønder Kommune. I Tønder Kommune er der mulighed for at finde rolige pletter på landkortet. I Tønder Kommune er der både værdifulde kystlandskaber og andre værdifulde landskaber.

Lavbundsarealer

Lavbundarealer er en samlebetegnelse for VMPII-lavbundsarealer og øvrige lavbundsarealer, der er kunstigt afvandede vådområder. Områderne har tidligere været våde enge, moser, lavvandede søer eller fjordarme. Det kan være ådale omkring de vestvendte vandløb.

VMPII-arealer er arealer, der er udpeget efter Miljøministeriets cirkulære nr. 132 af 17. juli 2008. Arealet vurderes at kunne genoprettes som vådområder med henblik på at tilbageholde kvælstof.

Øvrige lavbundsarealer er arealer, som vurderes som biologisk værdifulde og teknisk muligt at naturgenoprette som vådområder.

Kolonihaver og rekreative områder

Der vil i kommuneplanen blive planlagt for de områder, som har en interesse for friluftslivet og andre rekreative interesser. Det er områder, hvor der er et behov for at sikre og forbedre grundlaget for befolkningens rekreative friluftaktiviteter. Områder med friluftslivets interesser er de steder, hvor det er vigtigt, at friluftslivets interesser inddrages i planlægningen.

Områder med geologiske interesser

Det er områder, hvor der er synlige geologiske overfladeformer og aflejringer, som har videnskabelig og fortælle-mæssig værdi i forhold til at beskrive og forstå landskabets opståen. Der vil blive indarbejdet geologiske interesser i planlægningen, hvor der er karakteristiske geologiske dannelser, som har både lokal og regional betydning for den almindelige forståelse af landskabet. Der kan være enkelte områder af enestående værdi, som er af national betydning.

Tønder Kommune

Tønder er udpeget som kommunens egnscenter og de tidligere kommunebyer udpeges som centerbyer. Byer og lokalsamfund skal udvikle sig med hver deres identitet og funktion til gavn for alle kommunens borgere - og det vil kommunen samarbejde med borgere, erhvervsliv og kulturliv om i de kommende år.

TØNDER KOMMUNE